

ПРОБЛЕМА БІЖЕНЦІВ ТА НЕЛЕГАЛЬНОЇ ТРАНЗИТНОЇ МІГРАЦІЇ НА СХІДНОМУ КОРДОНІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

АНДРЕЙКО Віталій
ANDREYKO Vitaliy

доцент, кандидат історичних наук,
докторант кафедри країнознавства факультету
міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «УжНУ»

e-mail: andreykovitaliy@gmail.com

Abstract. The article explores the issues of political and legal status of refugees and illegal immigrants who, for whatever reasons, are forced to seek a better life. Forced migration became a sad, but integral part of the twentieth century, which overseas historians and writers "christened" as "the century of exiles, asylum seekers," "century of refugees" in their works. Along with the term "refugees" in the West there is often used the term "uprooted", which aptly reflects the essence of the refugee status phenomenon, denoting persons who, for several reasons, but always against their own will, had to leave their homeland and seek refuge in foreign lands for a long time or forever. The lack of refugees' legal protection by the national states led to the transfer of responsibility for their fate to the international community. However, the steady influx of refugees to certain regions of the world, including the industrialized nations of the European Union, continues to require both from the international community and from the national governments the continuous improvement of the legal framework, revision of traditional methods to solve the above problems and calls for comprehensive analysis of this phenomenon on a global scale as well as at the regional and domestic levels. Since the 1990s refugees problems have also challenged Ukraine, which every year becomes a transit territory for thousands of asylum seekers from the Third World, trying to reach Europe.

Key words: illegal migration, refugee, the European Union, Ukraine, transit migration, re-admission, the Third World, the "eastern border".

Анотація. У статті автор досліджує питання політичного та правового статусу біженців та нелегальних мігрантів, які з тих чи інших причин змушені шукати кращого життя. Вимушена міграція стала сумною, проте невід'ємною складовою двадцятого століття, яке зарубіжні історики та письменники „охрестили” в своїх працях як „століття вигнанців, шукачів притулку”, „століття біженців”. Поряд з поняттям „біженці” на Заході досить часто використовувався термін „вирвані з корінням” (англ. – “uprooted”), який досить влучно відображає саму суть явища біженства, позначаючи осіб, які з ряду причин, але обов'язково всупереч власній волі, змушені були на тривалий час або назавжди залишити свою батьківщину та шукати притулку на чужині. Відсутність правового захисту біженців з боку національних держав обумовила перенесення відповідальності за їх долю на міжнародну спільноту. Однак невпинний приплив біженців до окремих регіонів світу, зокрема до індустриальних держав Європейського Союзу, продовжує вимагати як від міжнародного співтовариства, так і від національних урядів постійного вдосконалення законодавчої бази, перегляду традиційних методів розв'язання вищезазначеної проблеми, а також потребує всебічного аналізу різноманітних аспектів цього явища як у загальносвітовому масштабі, так і на регіональному та внутрішньодержавному рівнях. З 1990-х рр. з проблемою біженства зіткнулася й Україна, яка щороку ставала транзитною територією для тисяч шукачів притулку з третього світу, що намагалися дістатися Європи.

Ключові слова: нелегальна міграція, біженець, Європейський Союз, Україна, транзитна міграція, реадмісія, країни третього світу, «східний кордон».

Прагнення України стати рівноправним членом світової та європейської спільноти вимагає від нашої держави неухильного дотримання міжнародних угод та стандартів у сфері захисту прав людини, однією із складових якої є

забезпечення прав такої категорії іноземних громадян та осіб без громадянства, як біженці та шукачі притулку.

Україна із середини 90-х років стала транзитною країною на шляху шукачів кращого життя з ряду азійських та африканських країн, а останнім часом з окремих держав СНД. У цьому потоці певний відсоток становлять люди, що змушені шукати притулок. Ці люди не можуть розраховувати на захист своїх урядів, і в цьому вони відрізняються від інших мігрантів, у яких би тяжких умовах ці мігранти не знаходилися, а також від інших груп людей, що мають потребу в гуманітарному захисті.

Захист прав біженців є складною світовою проблемою. Біженці є однією з найуразливіших груп населення й потребують особливої уваги через те, що не можуть користуватися захистом країни свого походження внаслідок цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань [6, 16-25].

Приєднавшись у січні 2002 року до Женевської конвенції по захисту біженців, Україна взяла на себе зобов'язання перш за все щодо допуску шукачів притулку до процедури визначення статусу біженця, прийому, розміщення та адаптації визнаних біженців. Конвенція про статус біженців закріплює дуже важливі гарантії так званого «адміністративного статусу біженця». Перш за все, це стосується біженців, які незаконно перетинали державний кордон. Конвенція встановлює обмеження щодо притягання до відповідальності за незаконний в'їзд та незаконне перебування в іноземній державі (ст. 31). Біженець, який незаконно опинився в іноземній державі, повинен без зволікання заявити про пошук притулку. Але біженець може не знати про таку вимогу Конвенції (так само, як і про відповідні вимоги національного законодавства). Тому хоча Конвенція й не містить відповідної норми, держава повинна забезпечити умови для подання заяви про притулок. Слід враховувати і те, що біженці навіть за визначенням можуть не мати можливості задовольнити правові формальності для переходу через державні кордони. Існує також багато причин, через які біженці не можуть швидко з'явитись до органів влади за визнанням їхнього статусу. За таких умов шукачі притулку, після затримання за незаконне перебування в іноземній державі або спробу незаконного перетину кордону, мають бути забезпечені інформацією, перекладом та консультаціями, що на практиці є поки що швидше бажаним, ніж типовим. Біженець повинен звертатись за захистом без зволікань, така норма українського закону, але якщо цього не сталося, то необхідно здійснювати перевірку заяв по суті та вимагати надання пояснень по заявах, поданих із запізненням. Інакше це призводить до порушення фундаментального конвенційного принципу сурової заборони висилки (*non-refoulement*) біженця [9].

Реалізація цих зобов'язань в першу покладена на регіональні органи міграційної служби Держкомнацрелігій України. Повноваження територіальних міграційних служб визначені ст. 7 Закону України «Про біженців», до яких зокрема належить: «розгляд заяв іноземців та осіб без громадянства про надання їм статусу біженця та документування заявників у порядку, передбаченому законом; прийняття рішень про оформлення документів для з'ясування питання щодо надання, втрати або позбавлення статусу біженця; підготовка письмового висновку щодо надання або відмови у наданні статусу біженця; ведення обліку та особових

справ шукачів притулку та біженців; визначення місць для тимчасового проживання біженців та шукачів притулку, сприяння у їх працевлаштуванні, отриманні соціально-побутових і медичних послуг» тощо.

Через своє географічне розташування Закарпатська область особливо відчуває перебування на своїй території великої кількості нелегальних транзитних мігрантів — громадян країн Південно-Східної Азії, Близького та Середнього Сходу, Африки, а останнім часом і ряду країн СНД (Молдова, Грузія, Російська Федерація), які в пошуках кращих умов життя або отримання політичного притулку прагнуть потрапити в країни Західної Європи і затримуються прикордонниками та міліцією при спробі незаконного переходу Державного кордону України [11].

На сьогодні незаконна міграція як вид організованої транснаціональної злочинності набула в Україні розмірів явища, котре реально загрожує її національній безпеці, економічним та політичним інтересам, стимулює відтік коштів у тіньовий сектор, викликає напруженість у відносинах із суміжними країнами. Україна поступово перетворюється з країни транзиту в країну накопичення незаконних мігрантів. Дані прикордонників свідчать, що більшість мігрантів в Україну переправляється саме з Росії, куди вони прибувають з країн проживання або транзитом через Казахстан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Азербайджан. Кількість мігрантів у країнах Європи в середньому не перевищує 0,1% від її населення [12].

Отже, Україна може прийняти лише 52 тис. іноземців. Реальна ж кількість мігрантів у нашій країні, за оцінками фахівців Міжнародної організації з міграції, перевищує загальноприйняті європейські стандарти майже у 25 разів. При цьому переважна більшість мігрантів на території України знаходиться нелегально.

За період, що минув з 1991 року, кількість затриманих в області незаконних мігрантів сягнула понад 75 тисяч осіб. Починаючи з 2003 року, спостерігається збільшення кількості затриманих нелегальних мігрантів на ділянці українсько-словацького кордону. Так, у 2003 році затримано 947 осіб, у 2004р. — 2 174, у 2005р. — 4 486, у 2006р. — 5 045. Більшу половину затриманих іноземців складають громадяни країн СНД.

Іноземці на період з'ясування обставин правопорушення та встановлення особи утримуються в пунктах тимчасового тримання Мукачівського та Чопського прикордонних загонів Державної прикордонної служби України. Частка мігрантів заявляє про себе як про біженців і звертається з відповідними заявами до міграційної служби.

З часу реалізації Закону України «Про біженців» у новій редакції до територіальної міграційної служби в Закарпатській області надійшло понад 2,3 тисячі заяв від іноземців та осіб без громадянства про надання статусу біженця: 2002 р. — 70, 2003 р. — 400, 2004 р. — 212, 2005 — 797 [13, 247].

Протягом 2006 року надійшло 859 заяв, що становить 43,8% від усіх заяв, поданих шукачами притулку в Україні у минулому році, з яких 830 (96,6%) подано через посадову особу підрозділів Державної прикордонної служби України, 24 (2,8%) — через посадову особу органу внутрішніх справ, 5 (0,6%) подали заяви самостійно. Легально перетнули кордон України на в'їзді 18 заявників (2,01%), нелегально — 849 (97,9%).

Переважна більшість заявників, або 97,3%, були громадянами країн Азії, 1,6% — Європи, 1,2% — Африки. Найбільше шукачів притулку з Індії — 39,2%,

Пакистану — 24,0%, Бангладеш — 14,8%, Палестини — 12,6%, Іраку — 5,0% [14].

Станом на 1 січня 2007 року стосовно 859 заяв міграційною службою прийняті такі рішення: прийнято заяв до розгляду — 735, або 85,6%; відмовлено в прийнятті заяв до розгляду через зловживання процедурою — 124, або 14,4%; відмовлено в оформленні документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця у зв'язку з очевидною необґрунтованістю заяви — 548, або 63,8%; припинено розгляд заяв у порядку ст. 13 Закону України «Про біженців» — 162; призупинено розгляд заяв за рішенням органу міграційної служби — 11; направлено до інших органів міграційної служби після прийняття рішення — 7; прийнято рішень про оформлення документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця — 26, в т. ч.: Ірак — 6, Судан — 6, Палестина — 4, Сомалі — 3, Сирія — 3. Шрі-Ланка — 2, Непал — 1, Монголія — 1; оскаржено рішень міграційної служби до судових інстанцій — 592. Протягом 2006 року жодній особі не надано статус біженця, відмовлено в наданні статусу 43 особам [4, 71].

До найголовніших проблем у сфері реалізації законодавства про біженців у прикордонному регіоні слід, на нашу думку, віднести:

- слабкість інтеграційних можливостей для визнаних біженців у цьому регіоні, що частково пов'язано з відсутністю матеріальних можливостей для реалізації прав біженців, передбачених законодавством (житло, робота, соціальна допомога тощо);
- відсутність державного пункту розміщення відкритого типу для осіб, які перебувають у процедурі визначення статусу біженця (до прикладу, в Угорщині — близько 40 пунктів як закритого, так і відкритого типу, в Україні поки існує один пункт відкритого типу в м. Одеса);
- недосконалість нормативної бази щодо порядку оформлення документів для вирішення питань про надання, втрату, позбавлення статусу біженця;
- вкрай недостатнє бюджетне фінансування міграційних служб, необхідне для здійснення повноважень (оплата послуг перекладу, транспорт та ін.);
- відсутність кваліфікованих перекладачів та невизначеність їх статусу;
- недостатність оперативної інформації про країни походження шукачів притулку;
- відсутність локальної комп'ютерної мережі та єдиної інформаційної бази даних;
- відсутність гарантованої державою безкоштовної правової допомоги шукачам притулку тощо [15, 112-115].

Стосовно ситуації, пов'язаної безпосередньо із стратегічними пріоритетами України в сфері міграції та притулку, слід зауважити, що тут найбільш гостро стоїть питання про реалізацію угоди між Україною та ЄС про реадмісію, парафовану у жовтні 2006 року у Гельсінкі. Угода за своєю суттю є зобов'язанням України ділити з ЄС відповідальність за безпеку спільного європейського дому, частиною якого Україна прагне стати, в обмін на відкриття кордонів та усунення перешкод у вільному русі людей, що є довгостроковою метою України та ЄС. У короткостроковій перспективі угода про реадмісію з ЄС — передумова спрощення візового режиму ЄС для громадян України.

Ще в листопаді 2003 року, перед майбутнім розширенням, Європейська комісія запропонувала створити Агентство управління й оперативного співробітництва на зовнішніх кордонах, яке б займалося, серед іншого, і

поверненням додому нелегальних мігрантів [7, 61-64]. Зазначимо, що для України це означатиме, що вона повинна буде повертати на свою територію осіб, які, не будучи її громадянами, все ж таки потрапили на територію Європейського Союзу через українські кордони. Але слід зважати на відносно «м'які» кордони країнами — колишніми республіками СРСР — Російською Федерацією, Білоруссю тощо. Багато осіб потрапляють до України на загальних підставах з Росії або Білорусі й далі прямують до ЄС територією України. Саме тому, паралельно угодою про реадмісію з ЄС, вбачається доцільним, щоб така угода працювала з Російською Федерацією. Водночас проти такого документа виступають правозахисні організації. На їхню думку, подібні угоди взагалі недоцільні, оскільки ними порушуються права шукачів притулку, тобто тих, хто в себе на батьківщині зазнає переслідувань через політичні переконання, національну належність тощо. Скажімо, експерти німецького відділення правозахисної організації PRO ASYL коментують цю проблему так: «У Росії нині триває чеченський конфлікт. І саме чеченські втікачі — одна з найбільших груп шукачів притулку, котрі прямують до країн Європейського Союзу. Не мало б сенсу підписувати угоду про реадмісію з такою країною, звідки, власне, походять втікачі. Це було б повним абсурдом». У той же час відправити таких втікачів додому означає порушити Женевську конвенцію ООН, оскільки вона забороняє передавати чи висилати цих людей до тих країн, де є загроза їхньому життю або ж можливе ув'язнення через релігійні переконання, політичні погляди, національну чи соціальну приналежність.

Принципову позицію щодо всіх угод про реадмісію займає також місія управління верховного комісара ООН у справах біженців в Україні. Особи, які шукають притулку, які намагаються здобути статус втікача, потребують міжнародного захисту. Їх має захищати влада тих країн, що підписали відповідні міжнародні зобов'язання. Всі країни-члени ООН і Україна зокрема підписували ці зобов'язання [10].

Багато правозахисних організацій виступають взагалі проти угод про реадмісію. Замість того, аби відправляти усіх втікачів додому, правозахисники пропонують створити загальноєвропейську систему, яка б дозволяла більш-менш об'єктивно визначати тих, хто потребує притулку в країнах ЄС, а хто — ні. ЄС далекий від того, щоб зробити загальну систему для шукачів притулку в Європі й запровадити загальні стандарти. Наприклад, в Австрії чеченець отримує статус втікача з вірогідністю 90%, а в Словаччині квота тих, кого визнають втікачами, не перевищує й 2%. А тому у ЄС на сьогодні діє система, яка для людей, які шукають політичного притулку за межами своєї батьківщини, є, фактично, лотереєю [8, 121].

Крім цього, у 1990 році країни Євросоюзу розробили так звану Дублінську конвенцію, що визначає державу, відповідальну за перевірку втікачів. Згідно з цією конвенцією розглядати документи має та країна Європейського Союзу, через кордон якої людина потрапила до ЄС. Так, за нелегала, який приїхав, наприклад, до Франції через Німеччину і Польщу, несе відповідальність Польща. І саме Варшава зобов'язана розглядати його прохання про надання політичного притулку. Складається враження, що людей просто висилають з однієї європейської країни до іншої лише для того, щоб розглядати там їхні заяви на отримання статусу втікача.

На сьогодні у «дублінському процесі» беруть участь всі країни ЄС, окрім Данії. До цієї угоди приєдналися також Норвегія та Ісландія, які не є членами

Євросоюзу. До цього процесу Брюссель хотів би у майбутньому залучити й Україну. Проте не виключено, що європейські країни просто прагнуть позбутися доволі клопіткої проблеми за рахунок держави, яка не є членом ЄС. Тобто перекласти на Україну відповідальність за втікачів.

Проте аналіз реалізації політики України у сфері контролю над нелегальною міграцією свідчить, що Україна не готова до виконання угоди про реадмісію стосовно громадян третіх країн. Адже виконання положень угоди, що стосуються нелегальних мігрантів, які потрапили до ЄС з території України, означає, що Україна повинна взяти на себе відповідальність за їхнє прийняття, утримання, необхідне для ідентифікації, видачу проїзних документів і повернення до країни походження. Уже нині Україна, яка є однією з основних транзитних країн на шляху міграції з країн СНД і Південно-Східної Азії до Західної Європи, стикається з проблемами у протидії нелегальній міграції та виконанні процедур, потрібних для здійснення реадмісії [5, 52-56].

Причини цих проблем полягають передусім у недосконалості системи управління міграцією в Україні. Відповідальність за реалізацію цієї політики розпорошено між кількома органами державної влади. Ці інституції не завжди відповідають сучасним викликам. Державну прикордонну службу України не трансформовано у повноцінний правоохоронний орган: вона досі лишається структурою воєнізованого типу. Реформа, спрямована на перетворення МВС з міністерства міліції на орган вироблення внутрішньої політики держави, зокрема у сфері управління міграційними процесами, досі не відбулася. Без створення єдиного органу виконавчої влади, який би відповідав за вироблення та координацію міграційної політики в Україні, вирішувати інші проблеми технічного характеру не вдасться. Саме відсутність єдиної служби є причиною того, що, незважаючи на виділені ЄС кошти, досі не створено жодного центру для тимчасового утримання не-легальних мігрантів [2, 19-22].

Крім інституційних, Україна повинна ухвалити низку змін до законодавства для вдосконалення системи надання статусу біженця і притулку в Україні. Хиби системи притулку в Україні призводять до того, що Україна не може виконувати свої міжнародні зобов'язання і є постійним об'єктом критики правозахисних організацій.

Окрім того, Конституція України передбачає ухвалення закону про основи міграційної політики. Саме цей законодавчий акт повинен визначити цілі та завдання цілісної міграційної політики України, один зі складників якої — контроль над нелегальною міграцією. Причому ухваленню цього закону повинно передувати широке експертне і публічне обговорення, аби цей нормативний акт міг стати повноцінною стратегією політики управління міграцією в Україні.

Україна мусить також поліпшити рівень охорони державного кордону, щонайбільше на східній і північній ділянках, де за радянських часів зовнішнього кордону не існувало. Створення інтегрованої системи захисту кордону неможливе без технічного оснащення прикордонної служби сучасними засобами спостереження, транспорту та комунікацій. Крім того, в Україні потрібно створити мережу центрів для тимчасового перебування нелегальних мігрантів, а також пунктів їх тимчасового затримання при прикордонних загонах і відділеннях міліції [3, 51-58].

Україна має право звернутися до ЄС з проханням розділити фінансовий тягар

технічного оснащення спільного з ЄС кордону, кадрової підготовки службовців, зміцнення інституційної спроможності українських служб, як це відбувалося в країнах — членах ЄС. Уряд України та ЄС повинні розглянути питання про збільшення фінансування цих завдань у рамках програми TACIS і впровадження додаткових фінансових інструментів для підготовки України до виконання Угоди про реадмісію з ЄС. Україна та Європейський Союз повинні також об'єднати дипломатичні зусилля для створення єдиного реадмісійного простору — ланцюга двосторонніх угод між країнами призначення, транзиту та постачання нелегальних мігрантів. Передусім такі угоди повинні запрацювати між Україною та Росією і Україною та Білоруссю [1, 92].

Доки Україна не здійснить перелічених інституційних, законодавчих, організаційних змін, виконання Угоди про реадмісію в повному обсязі неможливе. Набрання чинності норм Угоди стосовно громадян третіх країн та осіб без громадянства може настати лише після перехідного періоду, під час якого Україна, об'єднавши зусилля з ЄС, повинна ретельно підготуватися до їх виконання.

Закарпатською міграційною службою спільно з представництвом МЗС України в Ужгороді у лютому 2010 року були надіслані пропозиції до проекту Плану заходів Кабінету Міністрів по виконанню Угоди між Україною та Європейським Союзом про реадмісію осіб, які зокрема передбачали:

- створення єдиної Державної міграційної служби з широким колом повноважень, які включатимуть повноваження всіх міністерств, відомств і служб України, котрі сьогодні займаються вирішенням питань, пов'язаних з нелегальною міграцією. Новостворений державний орган доцільно наділити всіма повноваженнями, необхідними для реалізації положень Угоди між Україною та Європейським Союзом про реадмісію осіб;
- у прикордонних регіонах України, суміжних з країнами-членами ЄС, розширити мережу та збільшити потужність пунктів тимчасового тримання (ПТТ) іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України, а також пунктів тимчасового розміщення біженців (ПТРБ). З цією метою вжити необхідних заходів для залучення відповідних джерел фінансування Євросоюзу;
- із залученням коштів ЄС розробити і провести комплекс заходів із технічного облаштування та укріплення південної, східної і північної ділянок державного кордону України з тим, щоб мінімізувати можливість проникнення на територію нашої держави нелегальних мігрантів [12].

Ініціювати перед Верховною Радою України питання про необхідність внесення змін до КК України в частині посилення кримінальної відповідальності осіб — організаторів і посібників нелегальної міграції. Спільно з компетентними структурами Європейського Союзу розробити механізм моніторингу і контролю з боку визначених для цієї мети міжнародних організацій за до-триманням країнами-членами ЄС, зокрема тими, які мають спільний кордон з Україною, положень Дублінської конвенції 1990 року щодо процедури подання і оформлення статусу біженця. (На сьогодні не всі сусідні з Україною держави надають право затриманим на їх території нелегальним мігрантам звернутися до своїх компетентних органів із заявою про надання статусу біженця). Такі особи відразу ж передаються підрозділам Прикордонної служби України. У разі ж розгляду їх заяв про надання статусу біженця вони не підлягають реадмісії, принаймні до

завершення процедури розгляду заяви. Україні насамперед слід пересвідчитися в тому, що людей, які нелегально потрапили до ЄС і вимагають статусу втікача, не вивозитимуть у масовому порядку до України, яка просто не зможе впоратися з цим. Є сподівання, що Європейський Союз це усвідомлює [4, 4].

При цьому варто спочатку зважити всі «за» і «проти», щоб угода, яка забезпечила додаткові права одним, водночас не позбавляла прав інших.

Підсумовуючи, треба відмітити, що, незважаючи на будь-які кордони і зовнішньополітичні орієнтації, Україна є європейською державою, суспільство якої об'єктивно розвивається в європейському контексті. Це твердження справедливе також і стосовно міграцій. Тому міграційна ситуація на континенті, так само як і міграційна політика європейських країн, має безпосередній вплив на міграції населення України.

По-перше, від них залежить інтенсивність, характер, склад та спрямованість міграційних потоків з України, транзитної міграції через Україну.

По-друге, формування єдиного міграційного та правового європейського простору, до якого Україна невідворотно належатиме, робить Європу прикладом вирішення міграційних проблем, джерелом важливого досвіду у сфері регулювання міграцій, урахування якого обов'язкове для інтеграції в європейське співтовариство. Досвід Європи доводить також, що успішне регулювання міграції потребує комплексного підходу, широкої багатогранної співпраці між країнами походження, транзиту та призначення мігрантів. У свою чергу, це відкриває додаткові можливості для співробітництва у міграційній сфері між Україною та європейськими країнами.

І хоча країни призначення, походження та транзиту мігрантів мають різні інтереси, а завдання міграційної політики кожної з них видаються досить суперечливими, проте всі держави зацікавлені у забезпеченні безпеки, соціальної стабільності, добробуту, економічного зростання, уникнення конфліктів, розвитку демократії у світовому масштабі. Завдяки цьому співпраця у сфері міжнародної міграції можлива і необхідна.

Список використаних джерел:

1. Андрієнко В. Проблеми створення і діяльності органів виконавчої влади України з регулювання зовнішньої міграції // Біженці та міграція: український часопис права і політики. – 1998. – № 3-4. – С.92.
2. Гдибенко І. Проблеми трудової міграції в Україні та їх вирішення // Економіка України. – 2001. – № 4. – С.19-22.
3. Головченко В., Тамм А. Розширення шенгенських кордонів і Україна // Людина і політика. – 2002. – № 5. – С.51-58.
4. Закон України «Про біженців» від 21.06.2001 / Поточний архів відділу міграційної служби у Закарпатській області Державного комітету України у справах національностей та релігій. – 2001. – № 47. – 250с.
5. Зарубей В. Правове регулювання перебування іноземців та біженців в Україні // Право України. – 1999. – № 8. – С.52-56.
6. Максименко С. Шенгенська конвенція і право людини на вільне пересування та вибір місця проживання // Право України. – 2000. – № 5. – С.14-16.
7. Миграция и информация (Migration and information) / Центр изучения проблем вынужденной миграции в СНГ; Независимый исследовательский Совет по миграции стран СНГ и Балтии / Ж. Зайончковская (ред.). – М., 2000. – 248 с.
8. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія, практика): Енциклопедія / Упоряд. Ю.І. Римаренко; за ред. Ю. Римаренка. – К., 1998. – 912 с.

9. Міжнародно-правові та національні засоби захисту прав біженців: Практикум для студентів юридичних клінік / Під загальною редакцією М.В. Буроменського. Уклад. Михайло Всеволодович Буроменський та ін.; Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Ін-т прикладних гуманітарних досліджень. – Харків, 2003. – 179 с.
10. Новік В. Законодавство про біженців в окремих країнах: порівняльне резюме // Управління сучасним містом. – 2002. – № 10-12. – С.53-60 .
11. ООН: число беженцев в мире растет // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://news.uaportal.com/news/2008/3/19/246840>
12. Панченко О. Перспективи розширення імміграційного потоку в Україну в зв'язку з прийняттям Закону „Про імміграцію” // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. – 2002. – Вип. 21. – С.247-255.
13. Піскун О.І. Основи міграційного права: Порівняльний аналіз: Навч. посібник. – К., 1998. – 360 с.
14. Черніков О. Правові основи регулювання міграційних процесів (міжнародний досвід та українська політика): Навч. посіб. / Держ. митна служба України, Акад. митної служби України. – Д., 2001. – 52 с.
15. Ярошенко М. Державне регулювання міграційних процесів в Україні // Юридичний вісник України. – 2002. – 12-18 жовтня.